

УДК 37.091.4

ПРИБОРА Тетяна Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
e-mail: volodievaska@ukr.net

УПРАВЛІННЯ ЄЗУЇТСЬКИМИ КОЛЕГІЯМИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Утворення ордену єзуїтів припадає на час розквіту Реформації. У більшості європейських країн завдяки ідеям М. Лютера та Ж. Кальвіна ширився протестантизм, а католицька церква завдяки своїй ригідності й неспроможності пристосовуватися до нових умов часу почала втрачати як авторитет серед простого люду, так і вплив на правлячу еліту цих держав.

Виклад основного матеріалу дослідження. Один із шляхів покращення ситуації запропонував іспанський дворянин Ігнацій Лайола. Фанатичний католик, він згуртував навколо себе групу учених з паризького університету, таких самим ревностних католиків як і він, і розробив ідею нового ордену. Незважаючи на діючі на той час у католицькій церкві обмеження на утворення нових орденів і об'єднань після кількох невдалих спроб І. Лайола нарешті зумів у 1540 р. отримати від Папи Павла III буллу на створення товариства Христа.

І. Лайола намагався утворити так званий папський легіон – невелику мобільну групу добреосвічених людей, не пов'язаних ні парафіяльними, ні освітніми обов'язками, і коли в Папи виникала потреба в послугах ордену в будь-якій частині світу, він легко міг відрядити туди його членів. Отже, у перші роки після заснування єзуїти займалися тільки місіонерською діяльністю і не мали освітніх цілей, а тому в ордену не було спеціальних освітніх закладів підготовки членів братства. Спочатку єзуїти готувалися у світських університетах Парижа, Падуї, Коїмбри, Самаланки, де жили невеликими спільнотами.

Однак досить швидко І. Лайола зрозумів, що захищати віру краще через освіту. Поступове збільшення сфер впливу ордену і його членів призвело до необхідності організації закладів підготовки майбутніх єзуїтів. Американський дослідник-єзуїт початку ХХ ст. В. МакГукен у книзі «Єзуїти та освіта» зазначав: «Майже проти своєї волі Св. Ігнацій і його послідовники усвідомили силу освіти. Це була б не просто протидія ересі, а запобігання її виникненню» [11, с. 9].

Єдиним майном, яким за папською буллою послідовники ордену мали право володіти, були колегії [12]. Отже, єзуїтські заклади освіти спрощували досягнення мети ордену: «стати всім для усіх, щоб отримати

усіх» [12, с. 68]. І. Лайола зауважував «Як тільки ви отримаєте контроль над молоддю, виховаєте її відповідно до правильних принципів і водночас забезпечите її освітою такою ж або навіть кращою ніж будь-де в Європі, весь світ буде врятований для Церкви» [11, с. 9].

Користуючись цим привілеєм заради досягнення поставлених цілей, єзуїти почали створювати освітні заклади по всій Європі. Як писав французький історик ХІХ ст. Е. Кіне: «Де б не облаштувалися єзуїти чи у велелюдних містах чи в безлюдних пустелях, вони будували одну навпроти одного дві будівлі: церкву і колегіум. Один будинок для вірування, а один, як вони стверджували, для знань. Рукописи, бібліотеки, фізичні й астрономічні інструменти – все це збиралося для того, щоб змусити інших дійти висновку, що саме там знаходиться храм, присвячений розвиткові духу» [13, с. 67–68].

Поступово почала складатися власна система освіти, яка уже через сто років перетворилася на багаторівневу і багатоцільову систему підготовки членів «Товариства Христа». Варто зазначити, що єзуїтська освіта вважалася найкращою в Європі наприкінці ХVІ – у середині ХVІІ ст. За єзуїтськими книгами та програмами вчилися у протестантських університетах, православних семінаріях і академіях.

Американський історик Дж. Бенкрофт писав про єзуїтів: «Їхні колегії стали найкращими школами в світі» [8, с. 120]. А Ранке зазначав, що «виявилось, що молоді люди отримували в них більше (знань – прим. Т. П.) за шість місяців ніж з іншими учителями за два роки. Навіть протестанти забирали своїх дітей із віддалених гімназій, щоб довірити їх турботі єзуїтів» [14, с. 146]. Оскільки, на думку німецького історика Й. Доллінгера «ці єзуїти краще знають як працювати з хлопчиками відповідно до їхньої природи і так підтримувати в них жагу до навчання» [9, с. 543].

Професор Хайдельберзького університету В. Родінг у книзі «Проти нечестивих шкіл єзуїтів» присвяченій королю Фрідріху ІІІ стверджував: «Дуже багато тих, хто хоче, щоб його вважали християнином, відправляють своїх дітей у школи до єзуїтів. Це – найнебезпечніша річ, оскільки єзуїти – відмінні і витончені філософи і понад усе

вмотивовані використати всі свої знання для навчання молоді. Це – найкращі й найуміліші вчителі, які знають, як підлаштуватися під природні задатки кожного учня». Інший протестант Е. Дудіт з Бреслау стверджував, що єзуїти «мають широкий кругозір, навчають, проповідують, дискутують, інструктують молодь, не беручи за це гроші, і все це вони виконують із невтомним заповзяттям. Крім того вони відзначаються високою моральністю і скромною поведінкою» [14, с. 147].

Навчальними закладами єзуїтів були школи, колегії та академії. Як зазначає сучасний український історик А. Папазова школа включала тільки нижчі класи, колегія – середні і вищі. Ці установи були початковими навчальними закладами для підготовки майбутніх єзуїтів і навчання мирян. Академії були вищими навчальними закладами. Науковець вважає, що колегія – це будинок для навчання, синонім школи [5, с. 46].

Одиницями структури спеціального призначення були дома професорів, новіціати, дома третьої пробації, семінарії, музичні бурси, конвікти, пансіони й інтернати.

Новіціати й дома третьої пробації – це курси підготовки єзуїтів. Музичні бурси навчали бідних підлітків співу й грі на музичних інструментах, а конвікти створювалися для дітей бідної шляхти. Семінарії для підготовки священників, пансіони – для перебування дітей знаті, інтернати – були місцями спільного проживання вихованців колегіумів. У домах професорів відбувалося спільне навчання й робота єзуїтів вищого рівня [5]. Усі ці заклади були згуртовані в провінції. Провінції утворювали асистенції (за національною ознакою).

Система управління в єзуїтських колегіумах була невід’ємною складовою управлінської вертикалі всього ордену. Обов’язки і повноваження посадових осіб регламентувалися Статутом ордену, положення якого приховувалися від широкого загалу впродовж майже двох століть. Його зміст розкривався братам лише після ґрунтовних доказів їхньої вірності ордену і чисельних клятв тримати все в секреті, а норми, що стосувалися Генерала та старших чинів керівництва, взагалі нікому крім них самих не були відомі. Один із асистентів ордену в середині XVII ст. так писав у своєму листі з Риму: «Лише після прибуття сюди я почав хоч щось розуміти про природу нашого товариства. Його управління – це окрема наука, про яку провінціали нічого не знають, і потрібно займати пост, який я зараз займаю, щоб почати її розуміти» [10, с. 4].

Частково права й обов’язки власне керівників і посадових осіб колегіумів були

розписані в I розділі «Плану організації навчання товариства Христа» («*Ratio atque Institutio Studiorum Societatis Jesu*»). Це був чи не перший стандартизований документ в системі освіти, який чітко регулював управління освітніми закладами, навчальним планом і навчальним процесом. Його розробка тривала понад десятиліття, а кожен його параграф ретельно продумувався і перевірявся на практиці.

Згідно зі статутом керівником усіх навчальних закладів був генерал ордену. Він відкривав середні й вищі школи, здійснював головний контроль за діяльністю учителів, без його дозволу заборонялося вводити будь-які нововведення у викладання навчальних дисциплін. До його обов’язків входило призначення провінціалів і керівників навчальних закладів різних рівнів (семінарій, університетів, духовних семінарій і навчальних колегій) [14].

Педагогічний і адміністративний персонал єзуїтських навчальних закладів складався з провінціала, ректора, перфектів вищих і нижчих курсів, професорів вищих факультетів, учителів (професорів нижчих факультетів та їх помічників) чи класних наставників [4].

Провінціал управляв навчальними закладами, що знаходилися на території провінції (обирався на 3–5 років). Він мав широкі повноваження: перевіряв роботу ректорів, призначав префектів і вчителів (затверджував кандидатури на посади наставника молоді, прокуратора, помічника суперіора, префектів, духовних наставників, префектів студій і здоров’я, регентів колегіумів); виявляв серед молодих ченців людей, здатних до педагогічної діяльності у середній і вищій школі; визначав для шкіл усієї провінції час початку і закінчення занять і канікул; слідкував за тим, щоб без дозволу генерала ніхто не займався перекладами і виданням іноземних книг, особливо шкільних; підбирав кандидатури для представлення на пост ректорів колегій на підвладній йому території [5]. Проте не міг впроваджувати у шкільний обіг предмети і підручники, не передбачені програмою.

Кожну колегію очолював ректор. Його кандидатура подавалася провінціалом і затверджувалася генералом ордену на трирічний термін. Ректору підпорядковувалися помічники і адміністратори.

Ректор колегії контролював діяльність навчального закладу. Як зазначає сучасний український науковець-історик А. Папазова, двічі на рік він писав провінціалові звіт, в якому неодмінно характеризував кожного вчителя, звертаючи при цьому особливу увагу на виявлені в роботі талант і працьовитість або

недбалість. Один раз на рік він надсилав докладний звіт генералові. Щорічно в січні він повинен був надсилати журнали провінціалові для наступного переправляння їх до Риму. Крім того, він був присутнім на усіх філософських і теологічних диспутах. Щомісяця ректор проводив нараду вчителів у присутності префекта (чи кількох префектів в залежності від кількості учнів), у веденні якого знаходилася навчальна й організаційна робота.

При усій широті своїх повноважень він не мав права без згоди провінціала, незважаючи навіть на ситуацію, що склалася в школі, знімати з посади того або іншого учителя і призначати нового [5].

В свою чергу усі посадовці колегіуму надсиляли генералу запечатані листи про діяльність ректора [14].

На практиці щодо підлеглих ректор мав повноту влади. Вони повинні були бути слухняними, адже «Керівник, який би він не був, намісник Господа нашого Ісуса Христа» на Землі (правило 33), тому настільки це було можливо, всі повинні були беззаперечно виконувати його накази, «наче це був голос Господа нашого Ісуса Христа (правило 34) [6].

Усі дії підлеглих контролювалися. Всі їхні речі повинні були бути на видноті й незачиненими. Начальник мав право відкрити їх будь-якої хвилини без будь-яких пояснень обшукати кімнату і відібрати особисті речі. Листування підлеглих теж перевірялося [6].

Ревізор контролював економічну сторону діяльності ректора, а монітори і консультанти сліdkували за його поведінкою і направляли його [4].

Потаємна кореспонденція писалася особливим ключем, який складав генерал, тож якщо такі листи і попадали в чужі руки, для людей, незнайомих з кодом, вони залишалися таємницею [4].

Викладачі повинні були виконувати рішення ректора, а у випадку незгоди, могли звернутися до голови ордену провінції (*Provincialis*), який зобов'язаний щонайменше раз на рік відвідати кожную колегію. Під час таких візитів Провінціал проводив особисту розмову з кожним із викладачів, в ході якої вони могли скаржитися на діяльність і рішення ректора. Так забезпечувалося суворе централізоване управління колегією, запобігався деспотизм і свавілля з боку провінціала [14].

Провінціал призначав префекта з навчання (*Praefecti Studiorum*) – головного помічника ректора з питань нагляду за навчальним процесом. Згідно з езуїтськими каталогами, ця посада надавалася тільки тим членам ордену, які мали хорошу освіту, блискучі рекомендації, значні навчальні і наукові досягненнями, досвід роботи

учителем, щоб викладачі і студенти могли проконсультуватися з освітніх питань.

Префект повинен був гарно знати *Ratio Studiorum* і стежити за чітким його дотриманням. До його обов'язків входило: розподіл студентів на заняття, визначення змісту екзаменів, призначення екзаменаторів, відбір літератури, що мала вивчатися протягом навчального року, відвідання занять викладачів раз на два тижні, аналіз викладацької діяльності з поданням зауважень і рекомендацій [14].

Сучасний український дослідник Т. Шевченко стверджує, що кількість префектів з навчальної частини у школі залежала від загальної кількості учнів. Їх могло бути навіть два–три. Один – префект вищих студій – відповідав за організацію навчання на курсах філософії та богослов'я, другий – префект нижчих студій – за навчання у граматичних та гуманістичних класах [7].

Префекти обирали перелік книжок для слухачів богословських і філософських курсів, які обов'язково затверджувалися ректором. Наприклад твори Св. Фоми, Аристотеля чи обрані коментарі [4].

Викладали у школах учителі. Весь педагогічний персонал ретельно готувався орденом. Професори усіх класів повинні були виховувати у вихованців любов до Бога, бути для них прикладом побожності та добродійності, спонукати їх до частого прийняття Св. Таїнств, змушувати їх щоденно ходити до обідні і слухати проповіді по неділям і святим, навіювати їм відразу до пороку і любов до добродійності [4].

Викладачі підпорядковувались префектові і були зобов'язані подавати йому на перевірку тексти лекцій. На початку року ознайомлювали префекта із рейтингом учнів: «найкращі», «дуже добрі», «добрі», «середні», «слабкі», «ті, яких необхідно залишити на другий рік», «ті, яких потрібно виключити». Викладачі сліdkували за старанністю учнів, з'ясовували причини відсутності дитини на заняттях, призначали покарання за прогули. У разі необхідності викликали батьків дитини до закладу, яких приймав ректор. Однією із важливих умов діяльності викладацького складу була рівність ставлення до кожного учня [7].

Викладачі-магістри могли мати помічників чи клириків. Вони виконували всі доручення магістра. Сліdkували за чистотою у класі і ретельністю діяльності викладача. Нагадували учням про необхідність участі у диспутах, а вчителям і префектам про час їх проведення [7].

Ще одним асистентом ректора був *Praefecti Disciplinari* – префект з дисципліни, який відповідав за порядок і дисципліну [14].

Префект призначав у кожному класі із найкращих і найстаранніших учнів цензора, або декуріона чи претора. Як правило в класі було кілька декуріонів, один з яких був головним. Вони слідували за порядком у класі, перевіряв усні вправи колег, повідомляв префектові прізвиська відсутніх. З метою підвищення поваги цензора серед колег, йому надавалися певні привілеї і за згодою вчителя право звільняти учнів від показань за незначні провини [7].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, система управління єзуїтськими колеґіями складала чітку добре регламентовану ієрархію посадових осіб на чолі з генералом. Кожен посадовець був під постійним наглядом, його діяльність щосеместрово оцінювалася кількома уповноваженими особами, а уніфікація обов'язків дозволяла їм працювати у будь-якій колеґії незалежно від місця її знаходження. Така система управління була надзвичайно ефективною. Подальшого дослідження потребує підготовка професорів до навчальної роботи, способи контролю учнів, діяльність префекта з дисципліни.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Блинова Т. Б. Иезуиты в Беларуси: роль иезуитов в организации образования и просвещения / Блинова Тамара Борисовна. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 425 с.
2. Грзингер Т. Иезуиты. Полная история их явных и тайных деяний от основания ордена до настоящего времени / Грзингер Теодор; Издание Маврикия Осиповича Вольфа. – СПб.: В тип. М. О. Вольфа, 1868. – Т. I. – 349 с.
3. Грзингер Т. Иезуиты. Полная история их явных и тайных деяний от основания ордена до настоящего времени / Грзингер Теодор; Издание Маврикия Осиповича Вольфа. – СПб.: В тип. М. О. Вольфа, 1869. – Т. II. – 307 с.
4. Иезуиты. Их история, учение, организация и практическая деятельность в сфере общественной жизни, политики и религии / Сост. Ж. Губер. – СПб.: Издание Ф. Павленкова, 1898. – 320 с.
5. Папазова А. В. Релігійно-освітня діяльність ордена єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Папазова Анжела Василівна; Донец. нац. ун-т. – Донецьк: 2008. – 347 с.
6. Тонди А. Иезуиты / А. Тонди. – Москва: Издательство Иностранной литературы, 1955. – 332 с.
7. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI – середини XVII ст. / Тетяна Шевченко. – Львів, 2005. – 337 с.
8. Bancroft G. History of the United States from the Discovery of the American Continent / [George Bancroft] – Vol. III. – 14 ed. – Boston: Little, Brown and Co, 1856. – 503 p.

9. Döllinger J. Die Reformation / [Johann Joseph Ignaz von Döllinger]. – Regensburg: Verlag von Georg Joseph Manz, 1851. – Bd. I. – 636 s.
10. Duff A. The Jesuits: Their Origin and Order, Morality and Practice, Suppression and Restoration / [Alexander Duff]. – Edinburgh: Johnstone and Hunter, 1852. – 93 p.
11. McGucken W. J. The Jesuits and Education. The Society's Teaching Principles and Practice, especially in Secondary Education in the United States. – New York: Bruce, 1932. – 352 p.
12. Overbury R. W. The Jesuits / [R. W. Overbury] – London: Houlston and Stoneman, 1846. – 260 p.
13. Roper H. I. The Jesuits. 2nd ed. / [Henry Isaac Roper]. – London: Houlston&Stoneman, Paternoster-Row; John Wright Steam Press, Bristol, 1848. –
14. Schwickerath R. Jesuit education its history and principles viewed in the light of modern educational problems / [Robert Schwickerath] – St. Louis: B. Herder, 1903. – 687 p.

REFERENCES

1. Blinova, T. B. (2002). *Yezuity v Belarusi: rol' yezuitov v orhanizatsiyi obrazovaniya i prosveshcheniya*. [The Jesuits in Belarus: the role of the Jesuits in the organization of education]. Hrodno.
2. Hrizinher, T. (1868). *Yezuity. Polnaya istoriya ikh yavnikh i tainikh deyanii ot osnovaniya ordena do nastoyashcheho vremeni*. [The Jesuits. A complete history of their open and secret deeds from the Foundation of the order to the present time]. SPb
3. Hrizinher, T. (1869). *Yezuity. Polnaya istoriya ikh yavnikh i tainikh deyanii ot osnovaniya ordena do nastoyashcheho vremeni*. [The Jesuits. A complete history of their open and secret deeds from the Foundation of the order to the present time]. SPb.
4. *Yezuity. Ikh istoriya, ucheniye, orhanyzatsiya i prakticheskaya deyatelnost' v sfere obshchestvennoi zhizni, politiki i relihiyi*. (1898). [The Jesuits. Their history, doctrine, organization and practical activity in the sphere of public life, politics and religion]. Spb.
5. Papazova, A. V. (2008). *Relihiino-osvityanska diyalnist ordenu yezuitiv u skhidnoslov'yanskomu rehioni v ostannii tretyni XVI – pershii polovyni XVII st.* [Religious-educational activity of the Jesuits in the East Slavic region in the last third of XVI – first half XVII art.]. Donetsk.
6. Tondy, A. (1955). *Yezuity*. [The Jesuits]. Moscow.
7. Shevchenko, T. (2005). *Yezuitske shkilnystvo na ukrainskykh zemlyakh ostannoi chverti XVI – sere diny XVII st.* [Jesuit education in the Ukrainian lands latest QWERTY XVI – mid XVII century]. Lviv.
8. Bancroft, G. (1856). *History of the United States from the Discovery of the American Continent*. Boston: Little, Brown and Co.
9. Döllinger, J. (1851). *Die Reformation* / [Johann Joseph Ignaz von Döllinger]. – Regensburg: Verlag von Georg Joseph Manz.
10. Duff, A. (1852). *The Jesuits: Their Origin and Order, Morality and Practice, Suppression and Restoration*. – Edinburgh: Johnstone and Hunter.
11. McGucken, W. J. (1932). *The Jesuits and Education. The Society's Teaching Principles and*

Practice, especially in Secondary Education in the United States. – New York: Bruce.

12. Overbury, R. W. (1846). The Jesuits. – London: Houlston and Stoneman.

13. Roper, H. I. (1848). The Jesuits. 2nd ed. – London: Houlston&Stoneman, Paternoster-Row; John Wright Steam Press, Bristol.

14. Schwickerath, R. (1903). Jesuit education its history and principles viewed in the light of modern educational problems. – St. Louis: B. Herder.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПРИБОРА Тетяна Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової

освіти, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: зарубіжна та вітчизняна історія педагогіки, педагогічна ергономіка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PRYBORA Tetyana Olexandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Chair of Preliminary School and Primary School Education, Centralukrainain Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: foreign and national pedagogy, educational ergonomics.

Дата надходження рукопису 17. 12. 2017 р.

Рецензент – д.п.н. професор М. І. Садовий.

УДК 378.4:316.77:7(0.034.2:084.122QT):004.738.5

ПРОКОПЧУК Ольга Ігорівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри іноземних мов та країнознавства ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника» e-mail: pednauk@ukr.net

ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЦИФРОВОГО МИСТЕЦТВА У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Соціальні мережі на сьогоднішній день є одним з найпопулярніших сервісів, котрі привертають увагу користувачів Інтернету. Вони є універсальним методом комунікації та дозволяють вирішувати широкий спектр завдань в навчальній, розважальній та бізнесовій сфері. Протягом останніх п'яти років можливості застосування соціальних мереж у вищій освіті активно обговорюються у світовій педагогічній спільноті.

Засоби масової комунікації – це широкий спектр аплікації та програм, що дозволяють користувачам створювати, ділитися, коментувати та обговорювати цифровий контент.

Вважаємо, що вивчення того, як викладачі фактично використовують соціальні медіа у своїй педагогічній практиці, а також більш глибоке розуміння сприйняття цих засобів комунікації, дозволить нам загалом проаналізувати роль цифрових технологій у процесі викладання у вищій освіті та покращення знань щодо використання цих інструментів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців трактування терміну «засоби соціальної комунікації» є предметом дискусії, адже запропоновані визначення не є тотожними. Деякі автори використовують цей термін взаємозамінно з терміном Web 2.0, інші – із соціальним

програмним забезпеченням [8] або соціальною мережею.

У деяких останніх дослідженнях обговорюються позитивні можливості засобів соціальної комунікації для викладання та навчання [9]. Більшість з цих досліджень представлені у формі оглядів, які синтезують висновки щодо використання інструментів соціальних медіа, переважно у вищій освіті. Що стосується послуг мікроблогів, то Ф. Гао, наприклад, вказує на те, як мікроблог може стимулювати участь, взаємодію, рефлексивне мислення, спільне навчання та розширення навчального контенту в різних формальних та неформальних формах навчання. Проте, виділено також декілька проблем, таких як необізнаність щодо користування цими інструментами, переважання інформацією, поведінка, котрій притаманна відстороненість.

Подібні потенціальні аспекти також були висвітлені С. Манка та М. Раньєрі під час вивчення Facebook як технологічного середовища навчання. Автори виділили низку педагогічних можливостей Facebook, такі як: можливість комбінування інформації та навчальних ресурсів, поєднування різних видів знань та розширення контексту навчання. Проте автори також підкреслили, що є кілька перешкод, що можуть запобігти повній адаптації Facebook як навчального середовища; а саме, затверджена та неофіційна політика навчальних закладів, супротив самих педагогів та студентів, а також соціальні та